

سید محمد تقی مصطفوی

آثار و سنن پیش از اسلام در اماکن متبرک اسلامی ایران

از اینکه انجمن فرهنگ ایران باستان بحث در باره هفته خویش در سال ۱۳۴۷ برگزیده اند نگارنده به سهم خود کمال خرسندی را دارد و چنین اندیشه سنجیده‌ای را که نمودار توجه بفرهنگ اصیل و پایدار ایران از دیدگاهی بلند و افقی وسیع‌تر از دوران محدودی از فرهنگ و تاریخ چند هزار ساله گرامی میهن است ستایش مینماید.

بر حسب تصادف پیش از آگاه شدن به برنامه بالا نگارنده برای سخنرانی در پنجمین کنگره باستانشناسی ایران^(۱) موضوع آتشدانها در ابنیه متبرک اسلامی را منظور نظر فرار داده بودم و پس از ایراد سخنرانی در کنگره مزبور چون مفاد آن با هدف و برنامه هفته ایران باستان از هر جهت تطبیق مینمود مناسب دانستند که در هفته نامبرده نیز کم و بیش پیرامون مطالبی نزدیک بدان در همان زمینه صحبت گردد. اساساً نفوذ و تأثیر عوامل گوناگون فرهنگ ایران پیش از اسلام در تمدن و فرهنگ اسلامی اعم از ایران یا سایر کشورهای مسلمان موضوعی آشکار است که در باره آن بررسیهای فراوان بعمل آورده‌اند و مقالات و رساله‌های مختلف تدوین و انتشار یافته است چنانکه نمونه‌های بارز چنین تأثیری در هنرهای معماری اسلامی

خصوصاً در ابنیه مختلف دوران اسلامی ایران از جوانب گوناگون و متعدد گواه بارز چنین امری بشمار میرود لکن استفاده از آثار پیش از اسلام خصوصاً آتشدانها در اماکن متبرک اسلامی و بالاخص زیارتگاه شدن اینگونه آثار نمودار این معنی تواند بود که نفوذ مورد ذکر تا مرحله آمیختگی و پیوستگی مراسم عملی مذهبی نیز رسیده و سنتهای دیرین آئین ایرانیان بهر عنوان که زمینه آن فراهم آمده ادامه یافته است . آرامگاه کورش بزرگ طی قرون متمادی و هم اکنون بنام قبر مادر سیلمان بعنوان زیارتگاهی بسیار معتبر طرف توجه خاص و عام بوده درون آن بر دیوار جنوبی هیئت محرابی را تراشیده اند حاشیه هائی مشتمل بر کتیبه های حاوی چند آیه از سوره الفتح ترتیب داده اند و بدین وسیله آرامگاه شاهنشاه بزرگ هخامنشی را بزیارتگاه اسلامی تبدیل نموده اند .

در یکی از باغستانهای آبادی معروف سیدان بنام باغ بدره (بضم ب) به مساحت قریب ۲۵ کیلومتری تخت جمشید نزدیک شاهراه شیراز به اصفهان آتشدان عهد هخامنشی از سنگ یک پارچه بصورت هرم مربع القاعده ناقص به بلندی ۲ متر و ۱۵ سانتیمتر وجود دارد که زیارتگاه عمومی است و بنام مزار بی بی فاطمه یا امامزاده فاطمه خوانده میشود و مخصوصاً روزهای جمعه عده زیادی مردم بزیارت آن میروند و بوسیله بستن دخیل و نصب چوب و بیرق و انجام چنین مراسمی از آن تبرک میجویند . نزدیک آتشدان مزبور آتشدانهای دیگر بر تخته سنگهای کف باغ دیده میشود که میرساند اساساً محوطه باغ بدره در دوران هخامنشی نیایشگاه بزرگی بوده مانند نظایر چنین نیایشگاهها هنگام انجام مراسم مذهبی شعله های فروزان چند از آتشدانهای متعدد بر میخاسته است و در دوران اسلامی به شرحی که گذشت همان محوطه فضای امامزاده فاطمه گردیده است .

در کنار بنای خدا خانه شیراز که بفرمان شاه ابواسحاق بسال ۷۵۲ هجری ساخته شده است ته ستون سنگ سیاه دوران هخامنشی همانند نمونه های کوچک ته ستونهای

تخت جمشید قرار دارد که از ویرانه های تخت جمشید یا با احتمال کمتر از ویرانه عهد هخامنشی واقع در قصر ابونصر نزدیک شیراز بدانجا آورده اند و همانطور که بنای خدا خانه را به پیروی از خانه کعبه ساخته بودند ته ستون نامبرده را نیز همچون حجرالاسود در کنار آن نهاده بدان تبرک و تیمن میجسته اند.

در یکی از طاقنماهای کنار صحن بقعه دانیال پیغمبر در شوش آتشدان خوش طرح زیبایی از سنگ خارای يك پارچه متعلق بدوران سلوکی یعنی حدود دو بیست سال پیش از میلاد مسیح وجود دارد که بعنوان اثری متبرک طرف احترام مردم بوده مخصوصاً دوشیزگان بالغ برای بر آوردن نیازمندی های خود بآن توسل میجویند . در وسط صحن مسجد کوچک واقع در نزدیکی آثار تاریخی مهم طاقستان پایه آتشدان سنگی عهد اشکانی به بلندی ۱/۳۴ متر بر روی زمین نصب و مورد احترام نماز گذاران است .

بمسافت کمی در شمال آثار تاریخی معروف و معظم نقش رستم در پائین کوه حاجی آباد بر صخره کوه استودانهای متعدد عهد ساسانی وجود دارد که طبق آئین زرتشتیان استخوانهای مردگان را درون آنها میگذارده اند و بر جبهه خارجی برخی از آنها جملات و کلمات مذهبی زرتشتیان بخط پهلوی نگاشته شده است طی قرون اخیر مردم آنجا را بنام شاه اسمعیل میخوانند و مورد احترام و تبرک قرار میدهند . (۲) توجه بآثار نامبرده و نظایر آنها که ذکرشان موجب بدرازا کشیدن مطلب خواهد بود بخوبی مؤید این معنی تواند بود که بسیاری آثار پیش از اسلام ایران و از جمله آتشدانهای متعدد و استودانهای مختلف طی قرون متمادی دوران نیز بعنوان زیارتگاه و اثری متبرک مورد احترام و عقیدت مردم واقع گردیده است و نیکوپاس حرمت آنها را داشته و میدارند علاوه بر آنچه گذشت در بعضی ابنیه اسلامی ایران توأم با ساختمان قسمتهای مختلف بنادر وسط صحن یا محوطه آن سکو یا پایه ای برای جای افروختن آتش بنا مینمایند و ضمن انجام مراسم مذهبی بر فراز آنها آتش می افروزند